

Использованной литературы:

1. Алпатьев А.В. Помидоры. М., «Московский рабочий». 1981.-С. 279-281.
2. Авдеев Ю.И. Томаты. Кишинёв., «Штиинца». 1982.- С. 150-153.
3. Айрапетова С.А., Хачатрян Д.В. Новые сорта томата в Армении. В сб.: Селекция и семеноводство овощных культур. Науч. тр. ВНИИССОК. Вып. 46. М., 2015. -С. 35-39.
4. Арамов М.Х., Асамова Х.Т. Возделывание томата, перца и баклажана в условиях Сурхандарьинской области. - Термез, 1987. - С.17-31.
5. Жученко А.П. Генетика томатов. Кишинёв. «Штиинца». 1973.- С. 657-663.
6. Кондратьева И.Ю., Гинс В.К. Перспективы и результаты гетерозисной селекции томата для открытого грунта в северных широтах. В сб.: Селекция и семеноводства овощных культур. М., ВНИИССОК. 2015. Вып. 46. - С. 275-282.
7. Методические указания по изучению и поддержанию мировой коллекции овощных пасленовых культур. - Л. -ВИР. - 1977. -23 с.

Ислоҳот самаралари

БОҒДОРЧИЛИК ВА УЗУМЧИЛИК СОҲАСИДА ИҚТИСОДИЙ ИСЛОҲОТЛАРНИ ЧУҚУРЛАШТИРИШ ОЗИҚ-ОВҚАТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИДИР

Аннотация. В данной статье анализируется экономический анализ проводимых в Республике Узбекистан реформ в области продовольственной безопасности в последние годы. в котором описывается текущее состояние фруктово-виноградной и других отраслей промышленности в стране, а также перспективы его постепенного роста.

Annotation. This article outlines the economical analysis of the reforms carried out on the provision of public food security in the Republic of Uzbekistan in recent years. Also revealed today's condition of fruit and grape producers and other products producing sectors, capacity of produced gross product and the perspectives for its intensive process. Hereby evaluated in economical and social point of view the norm of fruit-grape and other food products produced throughout the Republic per capita.

Калит сўзлар: озиқ-овқат хавфсизлиги, озиқ-овқат маҳсулотлари, қишлоқ хўжалиги, боғдорчилик, узумчилик, иқтисодий таҳлил, тиббий меъёр.

Бугунги кунда озиқ-овқат хавфсизлиги дунёнинг кўпгина мамлакатларида глобаллашиб бораётган энг асосий муаммолардан бирига айланган. Шу боис, дунёнинг барча давлатлари ўз аҳолисини арзон ва сифатли озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган талабини қондириш мақсадида ушбу соҳада изчил ва натижавий ислоҳотлар олиб боришмоқда.

Ўзбекистон Республикасида ҳам аҳолини озиқ-овқат маҳсулотлари билан етарли ва сифатли даражада таъминлаш мақсадида пахта экин майдонлари қисқартирилиб, унинг ўрнига аҳолининг истеъмоли ва экспортни кўзда тутувчи озиқ-овқат экинлари жойлаштирилмоқда. Биргина 2018 йилнинг ўзида пахта майдонлари қарийб 50 минг гектар ва ғалла майдонлари 10 минг

гектарга қисқартирилиб, ушбу майдонларга озиқ-овқат экинлари, жумладан, 8,1 минг гектарга картошка, 27,2 минг гектарга сабзавот, 5,9 минг гектарга интенсив боғ, 2,9 минг гектарга тоқзор, 10,9 минг гектарга ем-хашак экинлари ва 4 минг гектарга мойли экинлари жойлаштирилди. Бу эса ўз навбатида аҳолини арзон ва сифатли озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган талабини қондириш ва уларнинг йиллик захирасини шакллантириш имкониятини вужудга келтиради.

Тадқиқот услуги. Озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашда боғдорчилик ва узумчиликни ривожлантиришнинг ролини баҳолаш бўйича тадқиқотларда иқтисодиёт соҳасида қабул қилинган умумиқтисодий таҳлил ва статистика услубларидан, шунингдек К.Хаксивер ва бошқалар (2002) ҳамда Бру Макконел (2008) каби олимлар томонидан таъкидланган тавсиялардан фойдаланилди.

Иқтисодий таҳлил натижалари ва уларнинг муҳокамаси.

1-жадвал. Республикада тиббий меъёрга нисбатан аҳоли жон бошига озиқ-овқат маҳсулотлари етиштириш кўрсаткичлари таҳлили.

Маҳсулот турлари	Тиббий меъёр	1991 й	2018 й	2018 йилда 1991 йилга нисбатан, %	2018 йилда тиббий меъёрга нисбатан, %
Бугдой	98,6	29,5	246,8	8,3 марта	250,3
Мева	56,8	24,0	93,2	388,3%	164,1
Узум	30,6	24,0	52,9	220,0	172,8
Сабзавот	128,1	138,6	346,5	250,0	270,5
Картошка	53,4	15,1	91,3	604,6	170,0
Полиз	32,2	39,0	63,4	162,6	196,8

Ўзбекистон Республикасида аҳоли озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш бўйича сўнгги йилларда чуқур иқтисодий ислохотлар амалга оширилмоқда. Жумладан, Республика Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947 сонли “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ҳамда 2017 йил 9 октябрдаги ПФ-5199 сонли “Фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгаларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, қишлоқ хўжалиги экин майдонларидан самарали фойдаланиш тизимини тубдан такомиллаштириш чоратadbирлари тўғрисида” ги Фармонларининг имзоланиши ушбу соҳани янада ривожлантириш учун ҳуқуқий асос бўлди.

Амалга оширилаётган иқтисодий ислохотлар натижасида сўнгги йилларда 740,1 млн. доллар қийматга тенг 434 та лойиҳа ижросига киришилди, шундан 163 та лойиҳа мева-сабзавот маҳсулотларини қайта ишлаш, 39 та лойиҳа гўшт ва сут маҳсулотларини қайта ишлаш, 159 та лойиҳа экспорт қилиш белгиланган янги ва қайта ишланган

мева-сабзавот маҳсулотларини сақлаш учун совутиш камералари билан жихозланган сифимлар ташкил этишни кўзда тутди.

Таъкидлаш жоизки, қишлоқ жойларда табдиркорлик субъектлари томонидан бўш иш жойларини яратиш ва шу асосда аҳолини иш билан таъминлаш, уларнинг ўртача даромадини тубдан ошириш ҳам юқорида таъкидланган муаммонинг муҳим ечимларидан бири ҳисобланади.

Охириги йилларда мамлакатда озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш соҳасини жадал ривожлантириш ва диверсификациялаш хом ашё базасини кенгайтириш ва маҳсулотлар ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш имконини бермоқда. Бунинг натижасида мева-сабзавот ва узум маҳсулотлари ишлаб чиқаришни 1,6 бараварга, гўшт маҳсулотларини 1,4 бараварга, сут маҳсулотлари ишлаб чиқаришни 1,4 бараварга оширишга эришилди.

Ҳар қандай давлатнинг озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган тиббий меъёр талабиаҳоли жон бошига ишлаб чиқариладиган маҳсулот бирлиги билан аниқланади. Республикамизда бу-

гунги кунда етиштирилаётган кўпгина қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг аҳоли жон бошига тўғри келувчи қиймати қуйидаги 1-жадвалда келтирилган.

Жадвал маълумотлари шуни кўрсатадики, тиббий меъёр бўйича аҳоли жон бошига бир йилда 98,6 кг бугдой истеъмол қилиш керак бўлса, 2018 йилда ушбу қиймат 1991 йилга нисбатан 8,89 мартага, тиббий меъёрга нисбатан эса 250,3 фоизга ошди. Бундан кўриниб турибдики, республикамизда аҳолини бугдой маҳсулотларига бўлган талабни тўлиқ қондиришга эришилган. Картошка етиштириш ҳам 604,6-196,8 фоизга ортиши натижасида аҳолини картошка билан таъминланиши яхшиланди. Мева, сабзавот ва полиз маҳсулотларини етиштириш ҳажми ортганлигини ҳам кўриш мумкин.

Боғдорчилик экинларидан 75-80 турдаги аҳоли учун зарур бўлган истеъмол маҳсулотлари тайёрланади. Бугунги кунда республикамиздаги барча мевали ўсимликларни қуйидаги гуруҳларга бўлиш мумкин: *уруғли мевалар* (олма, нок, беҳи, дўлана ва бошқалар); *данакли мева-*

2-жадвал. Ўзбекистон Республикасида ялпи мева-сабзавот маҳсулотлари етиштириш кўрсаткичлари, минг тонна ҳисобида

№	Маҳсулоттури	1991 й.	2017 й.	2018 й.	2018 й. да 1991 й.га нисбатан	
					фониз	фарқи, +/-
1	Сабзавот	3324,1	11433,6	9635,1	289,8	6311,0
2	Полиз	925,8	2 094,8	1904,9	205,7	979,2
3	Картошка	355,7	3014,6	2750,1	773,2	2394,4
4	Мева	516,6	3 076,3	2589,7	501,2	2073,1
5	Узум	480,4	1 748,9	1564,5	325,7	1084,1

Манба: Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлиги маълумотлари.

лар (ўрик, шафтоли, олхўри, гилос ва бошқалар); *резавор мева-лар* (қулупнай, хўжағат, қорағат ва бошқалар); *субтропик мевалар* (анор, анжир, хурмо, чилонжийда, тутлар, зайтун ва бошқалар); *цитрус мевалар* (лимон, мандарин, апельсин ва бошқалар); ёнғоқ, бодом, pista ва бошқалар.

Кейинги йилларда фермер хўжаликларида экин майдонларини тўғри жойлаштириш, кўп тармоқли ихтисослаштирилган фермер хўжаликларини ташкил қилиш ҳамда ишлаб чиқаришга янги ва илғор технологияларни жорий этиш, селекция ишларини яхшилаш, қишлоқ хўжалик экинларининг энг истиқболли навларини районлаштириш мева-сабзавот экинларининг

маҳсулдорлигини ортишига имкон яратмоқда[4]. 2-жадвал маълумотлари кўриниб турибдики, 1991 йилда республикада сабзавот етиштириш ҳажми 3324,1 минг тоннани, 2018 йилда бу кўрсаткич 9635,1 минг тоннани ташкил этган. Шу йилларга мос равишда полиз маҳсулотлари 925,8 минг тоннадан 1904,9 минг тоннага, картошка 355,7 минг тоннадан 2750,1 минг тоннага, мева 516,6 минг тоннадан 2589,7 минг тоннага, узум 480,4 минг тоннадан 1564,5 минг тоннага ортган. Демак давлатимиз раҳбари ва ҳукуватимиз томонидан олиб борилаётган кенг қўламли ислохотлар ўзининг ижобий самараларини берган.

Хулоса. Республикада бугунги кунда етиштирилаётган озиқ-овқат маҳсулотлари ҳажмини мамлакат аҳолисини тўлиқ таъминлашга етарли, деб ҳисоблаш мумкин. Бироқ, мева-сабзавот маҳсулотлари экспорти ҳажмини ошириш ва шу орқали қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши самарадорлигини ошириш учун рақобатбардош навлар улушини кўпайтириш, маҳсулот етиштиришда экологик тозалик таъминоти жиддий амал қилиш, мева-сабзавот маҳсулотларини вилоятлар бўйича жойлаштиришда уларнинг тупроқ-иқлим шароитларини эътиборга олиш талаб этилади.

**О.Абдурашидова,
ТошДАУ.**

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Мирзиёев Ш. ПФ-4947 сонли “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги. Фармон. – Тошкент, 2017 й., 7 февраль.

2. Мирзиёев Ш. ПФ-5199-сонли “Фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгаларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, қишлоқ хўжалиги экин майдонларидан самарали фойдаланиш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармон. Тошкент, 2017 й., 9 октябрь

3. Хаксверк К., Рендер Б., Рассел Р. С., Мердик Р. Г. Управление и организация в сфере услуг: теория и практика: Service management and Operation – 2-е международ изд. – СПб. 2002. – 496 с.

4. Қудратов Ф. Х., Мирзаев Қ. Ж. Кўп тармоқли фермер хўжаликларида иқтисодий муносабатлар ва сервис хизматларини ривожлантириш йўналишлари. Монография. – Тошкент: Iqtisod-moliya, 2012. – 144 б.

5. Connell Brue. Economics: principles, problems and policies. 17th edition. America, New York: McGraw-Hill, 2008.